

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет
внутрішніх справ

Кафедра конституційного та міжнародного права

Т. А. Сироїд

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Навчальний посібник

Харків 2009

УДК 341(075.8)
ББК 67.5я73
С 40

Рецензенти:

М. О. Баймуратов – доктор юридичних наук, професор;
М. В. Буроменський – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Академії правових наук України

Затверджено Вченою радою
Харківського національного університету внутрішніх справ,
протокол № 4 від 25.04.2008

Сироїд Т. Л.

С 40 Міжнародне право : навч. посіб. / Т. Л. Сироїд ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, Каф. конституц. та міжнар. права. – Х. : ХНУВС, 2009. – 336 с.
ISBN 978-966-610-179-5

У посібнику проаналізовано різні аспекти становлення, сучасного стану та перспектив розвитку міжнародного права, зміст його основних галузей та інститутів. При розкритті змісту основних галузей міжнародного права враховано новітні тенденції їхнього розвитку, акцентовано увагу на ролі України в процесах євроінтеграції та глобалізації. Значна увага приділяється імплементації галузевих міжнародно-правових норм у законодавстві України.

Для студентів, слухачів, курсантів, аспірантів і викладачів вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 341(075.8)
ББК 67.5я73

ISBN 978-966-610-179-5

© Сироїд Т. Л., 2009

© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2009

ПЕРЕДМОВА

Сучасний світ являє собою суспільство різних націй, народів, держав. Їх самостійний розвиток характеризується тенденцією все більше зростаючого міжнародного співробітництва. Глобальні завдання раціонального використання природних ресурсів, науково-технічних програм, інформаційного, торгового обміну, екології й безпеки потребують спільної та узгодженої діяльності держав. Глобалізація набуває універсального характеру, відображаючи наростаючу взаємозалежність держав у вирішенні загальних завдань і тісний взаємозв'язок міжнародного й національного права.

Для успішного вирішення означених завдань здійснюється процес державно-правової інтеграції, який реалізується в різних формах: розвиваються зв'язки між державами на підставі дво- та багатосторонніх угод; розширюються прямі міжнародні економічні відносини за участю національних і міжнародних економічних компаній та транснаціональних корпорацій; посилюються інтеграційні процеси у межах національних законодавств (шляхом узгодження концепцій розвитку національних законодавств, вироблення загальних нормативних понять і правових оцінок; створення єдиних норм або актів та ін.); створюються міжнародні організації та міжнародні об'єднання, які переслідують вирішення різного роду завдань, тощо.

Не стоїть осторонь світових процесів і наша держава. З моменту прийняття Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. і проголошення незалежності для України почався новий етап розвитку й побудови державності та утвердження на світовій арені. Декларація закріпила багатосторонню систему міжнародного співробітництва, яка на сьогодні успішно реалізується нашою країною. Так, згідно з розділом X Декларації про державний суверенітет 1990 р. Україна як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки в політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах.

Реалізація зазначених напрямків співробітництва неможлива без дотримання норм міжнародного права, без належного

виконання міжнародних зобов'язань, що є запорукою мирного співіснування будь-якої суверенної держави з рівними державами та світового співтовариства у цілому.

Разом з тим слід зазначити, що дотримання й повага міжнародних норм є важливими не тільки для держави, але й для її громадян, які через призму положень національних нормативно-правових актів і дій держави можуть судити про дотримання нею міжнародних зобов'язань відносно інших держав і всієї світової спільноти, а також оцінювати ставлення держави до свого населення.

Об'єктивні потреби співробітництва держав, поглиблення міжнародного розподілу праці потребують обізнаності з основними стандартами у галузі прав людини, міжнародно-правових механізмів співробітництва держав у сфері міжнародної безпеки, економіки, екології тощо. Тому будь-якого сучасного юриста неможливо уявити без знання предмета міжнародного права, що базується на договорах, конвенціях та інших зобов'язальних документах учасників міжнародного спілкування.

У посібнику систематично й лаконічно викладено всі теми за вузівською програмою навчального курсу «Міжнародне право». У перших главах посібника висвітлено поняття і сутність міжнародного публічного права, його еволюцію, принципи, джерела, суб'єкти та співвідношення з внутрішньодержавним правом, а також інші питання міжнародного права, що мають загальне значення. Особливо увага при цьому приділена особливостям нормоутворення у міжнародному праві, міжнародній правосуб'єктності та проблемам кодифікації міжнародного права. Спеціальна глава посібника присвячена питанням відповідальності у міжнародному праві, у тому числі її видовому розмаїттю, суб'єктному складу та юрисдикції міжнародних судових установ.

Подальші глави посібника містять загальну характеристику основних галузей міжнародного права: дипломатичного і консульського, економічного, екологічного, морського, повітряного тощо. У цій частині посібника загальнотеоретичні аспекти поєднані з прикладами щодо практики міжнародного співробітництва у відповідних сферах, а викладення змісту відповідних міжнародно-правових джерел – з національним законодавством. При цьому значна увага приділяється імплементації галузевих міжнародно-правових норм у законодавстві України.

З огляду на особливості відомчої освіти, у тому числі вузів системи МВС, автором приділена значна увага питанням співробітництва держав у попередженні і боротьбі зі злочинністю, а також стандартам поведінки з особами, які є учасниками кримінально-процесуальних відносин.

Зміст

ПЕРЕДМОВА	3
ГЛАВА 1	
ПОНЯТТЯ Й СУТНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА	5
1.1. ПОНЯТТЯ Й ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	5
1.2. НОРМОУТВОРЕННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	8
1.3. ДЖЕРЕЛА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	11
1.4. КОДИФІКАЦІЯ ТА ПРОГРЕСИВНИЙ РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	13
1.5. СИСТЕМА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	14
1.6. СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО І ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНОГО ПРАВА	15
<i>Контрольні питання.....</i>	<i>18</i>
<i>Література.....</i>	<i>18</i>
ГЛАВА 2	
ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	19
2.1. ПОНЯТТЯ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	19
2.2. ПРИНЦИП СУВЕРЕННІЇ РІВНОСТІ ДЕРЖАВ	20
2.3. ПРИНЦИП НЕЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ АБО ПОГРОЗИ СИЛОЮ	21
2.4. ПРИНЦИП МИРНОГО ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ	24
2.5. ПРИНЦИП ПОВАГИ ПРАВ Й ОСНОВНИХ СВОБОД ЛЮДИНИ	25
2.6. ПРИНЦИП РІВНОПРАВНОСТІ І САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ.....	27
2.7. ПРИНЦИП НЕВТРУЧАННЯ У ВНУТРІШНЮ КОМПЕТЕНЦІЮ БУДЬ-ЯКОЇ ДЕРЖАВИ	28
2.8. ПРИНЦИП СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ	29
2.9. ПРИНЦИП НЕПОРУШНОСТІ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ.....	30
2.10. ПРИНЦИП ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ ДЕРЖАВ	31
2.11. ПРИНЦИП СУМЛІННОГО ВИКОНАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ	32
<i>Контрольні питання.....</i>	<i>34</i>
<i>Література.....</i>	<i>34</i>
ГЛАВА 3	
СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	35
3.1. ПОНЯТТЯ СУБ'ЄКТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	35
3.2. ДЕРЖАВИ – ОСНОВНІ СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	37
3.3. МІЖНАРОДНА ПРАВООЗДАТНІСТЬ НАЦІЙ І НАРОДІВ.....	39
3.4. ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	40

3.5. Міжнародна правосуб'єктність державоподібних утворень	40
3.6. Питання правосуб'єктності індивідів	45
3.7. Транснаціональні корпорації	46
3.8. Визнання й міжнародна правосуб'єктність	47
3.9. Міжнародно-правове регулювання правонаступництва	49
<i>Контрольні питання</i>	51
<i>Література</i>	51
ГЛАВА 4	
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	52
4.1. Поняття, види й форми відповідальності.....	52
4.2. Суб'єкти відповідальності в міжнародному праві.....	57
4.3. Юрисдикція міжнародних судових закладів	61
<i>Контрольні питання</i>	72
<i>Література</i>	73
ГЛАВА 5	
Право міжнародних договорів.....	74
5.1. Поняття права міжнародних договорів. Джерела. Суб'єкти .	74
5.2. Порядок укладання міжнародних договорів	78
5.3. Дія договорів, їх застосування й тлумачення	83
5.4. Недійсність, призупинення й зупинення дії міжнародних договорів	86
<i>Контрольні питання</i>	88
<i>Література</i>	88
ГЛАВА 6	
ДИПЛОМАТИЧНЕ ПРАВО	89
6.1. Поняття, джерела дипломатичного права. Структура дипломатичного представництва, порядок функціонування	89
6.2. Привілеї та імунітети дипломатичного представництва і його персоналу	94
6.3. Припинення дипломатичної місії	95
6.4. Спеціальні місії.....	97
6.5. Представництво держав при міжнародних організаціях	100
<i>Контрольні питання</i>	104
<i>Література</i>	104
ГЛАВА 7	
КОНСУЛЬСЬКЕ ПРАВО.....	105
7.1. Поняття консульського права. Функції консульських установ	105

7.2. СТРУКТУРА КОНСУЛЬСЬКИХ УСТАНОВ, ПОРЯДОК ПРИЗНАЧЕННЯ ПОСАДОВИХ ОСІБ	108
7.3. ПРИВІЛЕЇ ТА ІМУНІТЕТИ КОНСУЛЬСЬКИХ УСТАНОВ І ЇХ ПЕРСОНАЛУ	110
<i>Контрольні питання</i>	113
<i>Література</i>	113
ГЛАВА 8	
ТЕРИТОРІЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	114
8.1. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА КЛАСИФІКАЦІЯ ТЕРИТОРІЙ	114
8.2. СКЛАД І ЮРИДИЧНА ПРИРОДА ДЕРЖАВНОЇ ТЕРИТОРІЇ	116
8.3. ДЕРЖАВНІ КОРДОНИ	118
8.4. МІЖНАРОДНІ РІЧКИ ТА ЇХ ПРАВОВИЙ РЕЖИМ	124
8.5. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ АРКТИКИ ТА АНТАРКТИКИ.....	127
<i>Контрольні питання</i>	131
<i>Література</i>	131
ГЛАВА 9	
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ СТАНОВИЩА НАСЕЛЕННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	132
9.1. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ГРОМАДЯН У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ	132
9.2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ	137
9.3. СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ	139
9.4. ПРАВО ПРИТУЛКУ	143
<i>Контрольні питання</i>	144
<i>Література</i>	144
ГЛАВА 10	
ПРАВА ЛЮДИНИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....	145
10.1. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА УНІВЕРСАЛЬНОМУ РІВНІ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ КОНТРОЛЬ ЗА ЇХ ДОТРИМАННЯМ	145
10.2. РЕГІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ СПІВРОБІТНИЦТВА ДЕРЖАВ У ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ	158
<i>Контрольні питання</i>	164
<i>Література</i>	164
ГЛАВА 11	
МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МІЖНАРОДНІ КОНФЕРЕНЦІЇ	165
11.1. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	165
11.2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ: КОМПЕТЕНЦІЯ, СТРУКТУРА ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ. СПЕЦІАЛІЗОВАНІ УСТАНОВИ ООН.....	168

11.3. РЕГІОНАЛЬНІ МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ	173
11.4. МІЖНАРОДНІ КОНФЕРЕНЦІЇ	190
<i>Контрольні питання</i>	193
<i>Література</i>	194
ГЛАВА 12	
ПРАВО МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ.....	195
12.1. ПОНЯТТЯ ПРАВА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ	195
12.2. ХАРАКТЕРИСТИКА УНІВЕРСАЛЬНОЇ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ	197
12.3. РЕГІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА.....	201
12.4. МИРНІ ЗАСОБИ ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ	205
<i>Контрольні питання</i>	207
<i>Література</i>	208
ГЛАВА 13	
МІЖНАРОДНЕ МОРСЬКЕ ПРАВО.....	209
13.1. ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОГО МОРСЬКОГО ПРАВА. ДЖЕРЕЛА	209
13.2. КЛАСИФІКАЦІЯ МОРСЬКИХ ПРОСТОРІВ	211
13.3. МІЖНАРОДНІ МОРСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ	
з освоєння СВІТОВОГО ОКЕАНУ.....	229
<i>Контрольні питання</i>	234
<i>Література</i>	234
ГЛАВА 14	
МІЖНАРОДНЕ ПОВІТРЯНЕ ПРАВО	235
14.1. ПОНЯТТЯ, ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО	
ПОВІТРЯНОГО ПРАВА. ДЖЕРЕЛА.....	235
14.2. РЕЖИМ ПОВІТРЯНОГО ПРОСТОРУ. МІЖНАРОДНІ ПОЛЬОТИ.....	237
14.3. МІЖНАРОДНІ АВІАЦІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ	243
<i>Контрольні питання</i>	247
<i>Література</i>	247
ГЛАВА 15	
МІЖНАРОДНЕ КОСМІЧНЕ ПРАВО	248
15.1. ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ МІЖНАРОДНОГО КОСМІЧНОГО ПРАВА.	
ДЖЕРЕЛА. СУБ'ЄКТИ	248
15.2. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ КОСМІЧНОГО ПРОСТОРУ ТА НЕБЕСНИХ ТІЛ.....	253
15.3. ПРАВОВИЙ СТАТУС КОСМІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ І КОСМОНАВТІВ	254
15.4. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У МІЖНАРОДНОМУ КОСМІЧНОМУ ПРАВІ	257
<i>Контрольні питання</i>	260
<i>Література</i>	260

ГЛАВА 16	
МІЖНАРОДНЕ ЕКОНОМІЧНЕ ПРАВО.....	261
16.1. ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРАВА.	
ДЖЕРЕЛА. СУБ'ЄКТИ	261
16.2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГОВЕЛЬНОГО	
СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ ДЕРЖАВАМИ.....	265
16.3. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ	270
<i>Контрольні питання.....</i>	<i>277</i>
<i>Література.....</i>	<i>278</i>
ГЛАВА 17	
МІЖНАРОДНЕ ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО.....	279
17.1. ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА	279
17.2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ОБ'ЄКТІВ	
МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА	284
<i>Контрольні питання.....</i>	<i>289</i>
<i>Література.....</i>	<i>Ошибка! Закладка не определена.</i>
ГЛАВА 18	
МІЖНАРОДНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО	290
18.1. ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.....	290
18.2. МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПО БОРОТЬБІ	
З МІЖНАРОДНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ	295
18.3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ВИДАЧІ.....	305
<i>Контрольні питання.....</i>	<i>310</i>
<i>Література.....</i>	<i>311</i>
ГЛАВА 19	
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ТА ПРАВА	
ЛЮДИНИ.....	ОШИБКА! ЗАКЛАДКА НЕ ОПРЕДЕЛЕНА.
19.1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ СТОСОВНО ДІЯЛЬНОСТІ	
ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ОРГАНІВ	312
19.2. СТАНДАРТИ СТОСОВНО ПРАВОПОРУШНИКІВ	315
19.3. СТАТУС НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ, ЯКІ СКОЇЛИ ЗЛОЧИН	318
19.4. ПРАВИЛА ПОВОДЖЕННЯ З ЖЕРТВАМИ ЗЛОЧИНІВ	319
<i>Контрольні питання.....</i>	<i>322</i>
<i>Література.....</i>	<i>322</i>
ГЛАВА 20	
ПРАВО ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ.....	323
20.1. ПОНЯТТЯ ПРАВА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	323
20.2. ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ.	
СТАТУС УЧАСНИКІВ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	325
20.3. ЗАХИСТ ПРАВ ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	327
<i>Контрольні питання.....</i>	<i>330</i>
<i>Література.....</i>	<i>330</i>

Навчальне видання

СИРОЇД Тетяна Леонідівна

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Навчальний посібник

Літературний редактор *Г. Я. Ступницька*
Комп'ютерне верстання *С. В. Гончарук*

Формат 60×84/16. Ум.-друк. арк. 19,6. Тираж 350 пр. Зам. № 35.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. 50-річчя СРСР, 27, м. Харків, 61080
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.